

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22.08.2002, sp. zn. 25 Cdo 1839/2000, ECLI:CZ:NS:2002:25.CDO.1839.2000.1

Číslo: 59/2004

Právní věta: Věřitel směnkou zajištěné pohledávky je oprávněn uplatnit zajištěnou pohledávku i nárok ze zajišťovací směnky v jakémkoliv pořadí, případně i souběžně; ustanovení § 334 obch. zák. na tzv. zajišťovací směnky nedopadá. Po dobu směnečného řízení se nestaví běh promlčecí doby k uplatnění práva, které je směnkou zajištěno.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 22.08.2002

Spisová značka: 25 Cdo 1839/2000

Číslo rozhodnutí: 59

Číslo sešitu: 6

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Směnky

Předpisy: § 112 předpisu č. 40/1964Sb.

§ 3 odst. 1 předpisu č. 40/1964Sb.

§ 334 odst. 1 předpisu č. 513/1991Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

O k r e s n í s o u d v Jablonci nad Nisou rozsudkem ze dne 16. 6. 1999 zamítl žalobu na zaplacení částky 250 000 Kč s příslušenstvím a rozhodl o náhradě nákladů řízení. Vyšel ze zjištění, že účastníci dne 4. 2. 1994 uzavřeli dohodu, jíž se žalovaný zavázal nahradit žalobcům škodu ve výši 250 000 Kč do 30. 9. 1994. Zaplacení této částky bylo zajištěno směnkou, která byla vystavena téhož dne se stejným datem splatnosti. K námitce promlčení vznesené žalovaným, soud za použití ustanovení § 100 odst. 1 a § 101 obč. zák. dospěl k závěru, že nárok žalobců na zaplacení žalované částky, který u soudu uplatnili dne 24. 11. 1997, se promlčel ke dni 30. 9. 1997 uplynutím tříleté promlčecí doby běžící od data splatnosti pohledávky. Žalobce sice podal dne 9. 9. 1997 návrh na vydání směnečného platebního rozkazu, který byl rozsudkem Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 13. 11. 1997 zamítnut pro neplatnost směnky, avšak po dobu řízení o vydání směnečného platebního rozkazu nedošlo ke stavení promlčecí doby podle § 112 obč. zák. ve vztahu k nyní uplatněnému nároku, neboť nelze směřovat nárok žalobců ze směnky jako cenného papíru ve smyslu zákona směnečného a šekového č. 191/1950 Sb. (dále též jen "zákon") s nárokem z dohody o náhradě škody ze dne 4. 2. 1994. Nešlo totiž o zajištění tzv. krycí směnkou, oba nároky je třeba posuzovat samostatně, a proto promlčecí doba marně uplynula před podáním žaloby.

K odvolání žalobců K r a j s k ý s o u d v Ústí nad Labem – pobočka v Liberci rozsudkem ze dne 11. 5.

2000 rozsudek soudu prvního stupně ve výroku ve věci samé potvrdil, rozhodl o náhradě nákladů řízení před soudy obou stupňů a připustil proti rozsudku dovolání. Vyšel ze skutkových zjištění soudu prvního stupně a dovodil, že mezi účastníky existuje závazkový právní vztah z titulu náhrady škody, který má občanskoprávní charakter. Z dohody o náhradě škody ze dne 4. 2. 1994 vyplývá, že v daném případě nemělo jít o placení směnkou, kdy původní závazek by byl nahrazen závazkem směnečným, nýbrž o placení prostřednictvím směnky, kde vystavením směnky původní závazek nezaniká, ale jedno a totéž plnění je předmětem dvou závazků. Směnečné závazky podle odvolacího soudu často vznikají v souvislosti s jinými právními vztahy, přičemž směnečný vztah bývá téměř vždy sekundárním (motivačně odvozeným od příčinného právního vztahu), existuje vedle něj, a proto je dlužník zavázán dvakrát – jednou směnečně a jednou z příčinného vztahu, k plnění má ovšem dojít pouze jednou. Splněním směnečného dluhu zanikne i dluh z příčinného právního vztahu, přičemž smyslem vystavení směnky je snazší uspokojení věřitele. Podle § 334 obch. zák. je věřitel oprávněn požadovat splnění peněžitého závazku na dlužníku podle smlouvy, jen když nemůže dosáhnout jeho splnění ze směnky. Dispozitivní povaha tohoto ustanovení (§ 263 obch. zák. a contrario) znamená, že postup při vymáhání peněžitého závazku, který lze uhradit prostřednictvím směnky, mohou účastníci mezi sebou upravit odchylně od § 334 obch. zák., popř. jej zcela vyloučit. Mezi účastníky v dané věci nebylo ujednáno, že by směnka měla být uplatněna teprve poté, co bude neúspěšně uplatněna pohledávka z náhrady škody. Ze skutečnosti, že příčinný závazkový vztah (z náhrady škody podle občanského zákoníku) a závazkový směnečný vztah jsou samostatnými závazky (byť ohledně jednoho a téhož plnění), plyne, že otázka promlčení je upravena odchylně. Směnečné nároky se proti příjemci zásadně promlčují ve lhůtě tří let ode dne splatnosti směnky; v otázce přerušení nebo stavení promlčecí doby se použijí ustanovení občanského zákoníku. Žalobci podle odvolacího soudu nesprávně dovozují, že pokud bylo v běhu řízení o vydání směnečného platebního rozkazu, nemohlo současně probíhat řízení o žalobě na náhradu škody – sami přitom uplatnili žalobu na náhradu škody v době, kdy směnečné řízení nebylo pravomocně ukončeno. Odvolací soud nepřisvědčil námitce žalobců, že uplatnění námítky promlčení je v rozporu s dobrými mravy; dovodil, že institut promlčení má stimulovat věřitele k včasnému uplatnění práv a bránit tomu, aby dlužníci byli vystaveni vynutitelnosti těchto práv po neúměrně dlouhou dobu.

Proti rozsudku odvolacího soudu podali žalobci dovolání, které odůvodňují podle ustanovení § 241 odst. 3 písm. d) o. s. ř. Namítají, že se aplikace ustanovení § 334 obch. zák. nedovolávali, avšak z jeho obecné dikce lze dovodit, že je nezbytné vymáhat nejprve směnečný závazek a teprve poté se lze domáhat splnění závazku z příčinného vztahu. Žalobci se ve smlouvě se žalovaným dohodli na zajištění závazku směnkou, která je typickou směnkou pro solvendo, jejímž prostřednictvím měl žalovaný svůj závazek splnit; zaplacením jednoho závazku by tak zanikl i závazek druhý. Ve vzájemném vztahu smlouvy a směnky, pokud má být placeno směnkou, jako je tomu v posuzovaném případě, jde o samostatné kumulativní závazky, jejichž předmětem je totéž plnění, a podle žalobců sice může probíhat současně řízení o žalobě na náhradu škody a řízení o vydání směnečného platebního rozkazu, avšak nelze docílit uspokojení v obou řízeních. V řízení o obecném závazovacím titulu a v řízení o vydání směnečného platebního rozkazu jde sice o různý předmět řízení, je však otázkou, zda by žaloba na plnění z titulu obecně právního nemohla být zamítnuta jako předčasná, protože by nejprve mělo být žalováno ze směnky. Splněním směnečného závazku nepochybně zanikne i závazek obecně právní. Přitom pojem „dluh“ použitý v ustanovení § 559 obč. zák. lze vykládat šířeji, podobně jako může být vykládán pojem „uplatnění práva“ použitý v ustanovení § 112 obč. zák., a uplatnění práva může být vztaženo i na uplatnění směnečné pohledávky. Dovolatelé mají za to, že v posuzovaném případě své právo uplatnili prostřednictvím zkráceného směnečného řízení. Poté, co se ukázalo, že směnka je neplatná, zahájili řízení o obecně právní nárok, aniž by čekali na rozhodnutí ve věci směnečné pohledávky. Dovolatelé též namítají, že se soudy nezabývaly jejich námitkou, týkající se nedostatku dobrých mravů ve vztahu k námitce promlčení, uplatněné žalovaným. Dovolatelé navrhli, aby rozsudek odvolacího soudu byl zrušen spolu s rozsudkem soudu prvního stupně a aby věc byla vrácena soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Vzhledem k ustanovení bodu 17., hlavy I, části dvanácté zákona č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, Nejvyšší soud jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) dovolání projednal a rozhodl o něm podle dosavadních předpisů, (tj. podle občanského soudního řádu ve znění účinném před 1. 1. 2001). Po zjištění, že dovolání, které je přípustné podle § 239 odst. 1 o. s. ř., bylo podáno včas, osobou oprávněnou – účastníky řízení (§ 240 odst. 1 o. s. ř.), a po přezkoumání věci podle § 242 o. s. ř. dospěl k závěru, že dovolání není opodstatněné.

N e j v y š š í s o u d p r o t o d o v o l á n í z a m í t l .

Z odůvodnění:

Podle § 112, věty první, obč. zák., uplatní-li věřitel v promlčecí době právo u soudu nebo u jiného příslušného orgánu a v zahájeném řízení řádně pokračuje, promlčecí doba od tohoto uplatnění po dobu řízení neběží.

Institut tzv. stavení běhu promlčecí doby zajišťuje nemožnost promlčení práva po dobu, v níž se účastník právního vztahu svého práva domáhá u soudu (příp. u jiného příslušného orgánu), jinými slovy po dobu soudního řízení, je-li v něm účastníkem řádně pokračováno, neběží promlčecí doba ve vztahu k právu v tomto řízení uplatněnému. Předmětem promlčení je vždy právo vyplývající z příslušného právního vztahu, jehož obsah je charakterizován vymezením konkrétních subjektivních oprávnění a povinností a který existuje mezi určitými subjekty, tj. účastníky právního vztahu. Podmínky promlčení se posuzují vždy v celém souhrnu těchto prvků a pro stavení promlčecí doby podle § 112 obč. zák. je rozhodující, pro jaké právo a ve vztahu mezi jakými subjekty byla podána žaloba a zahájeno soudní řízení (pokračováno v něm). Pro posouzení, zda soudním uplatněním nároku vyplývajícího ze směnky dochází ke stavení promlčecí doby práva, jehož splnění je touto směnkou zajištěno, je rozhodující, zda jde o totožné právo či o práva samostatná, tj. práva s vlastním a vzájemně odlišným režimem promlčení.

Směnka je v právní teorii obvykle definována jako dlužnický dokonalý cenný papír, jímž za předpokladu splnění přísných formálních náležitostí vzniká přímý, bezpodmínečný, nesporný a abstraktní závazek určité osoby zaplatit majiteli směnky v určitém místě a čase stanovenou peněžitou částku. I když se vystavení směnky zpravidla opírá o určitý důvod (kauzu), vzniká ze směnky specifický (směnečný) právní vztah, jehož abstraktní charakter tkví v tom, že právní důvod (kauza) není pro jeho existenci významný a ze směnky nevyplývá. Směnečný závazek je přitom zcela samostatný a oddělený od případného závazku, který byl původem jeho vzniku. Vzhledem k tomu, že zákon nerozlišuje jednotlivé druhy směnek (právní teorie vymezuje rozdíly mezi směnkami *pro soluto*, *pro solvendo* a směnkami zajišťovacími), je třeba i v případě tzv. směnek zajišťovacích dovodit, že nejsou akcesorickým závazkem ve vztahu k závazku jinému. Okolnost, že podle dohody účastníků je účelem směnky zajistit splnění určitého závazku, se pak projeví v okruhu tzv. kauzálních námitek (čl. I. § 17 zákona), jimiž se dlužník ze zajišťovací směnky může bránit povinnosti ze směnky plnit (stejný názor je zastáván též v právníkové literatuře – srov. Kovařík, Z., Směnka jako zajištění. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2002, str. 7). I soudní praxe dovodila, že tzv. zajišťovací směnka jakožto prostředek zajištění (nikoliv zajišťovací závazek), je samostatným nárokem, nezávislým dokonce na existenci zajištěné pohledávky (usnesení Vrchního soudu v Praze, sp. zn. 5 Cmo 14/97, publikované v časopise Soudní rozhledy 2/1999, str. 54 a násl.).

V posuzovaném případě vyšel odvolací soud ze zjištění (správnost skutkových závěrů není vzhledem k přípustnosti dovolání podle § 239 odst. 1 o. s. ř. předmětem dovolacího přezkumu, ostatně dovolatelé v tomto směru ani výhrady nevznášejí), že účastníci se dohodli na tom, že závazek žalovaného zachycený v dohodě ze dne 4. 2. 1994 je zajištěn směnkou. Z toho je třeba dovodit, že předmětná směnka měla charakter směnky zajišťovací; dohoda účastníků kromě závazku dlužníka

vystavit směnku totiž obsahuje výslovné ujednání o tom, jakou konkrétní pohledávku věřitelů zajišťuje. Bez ohledu na to, že odvolací soud tuto směnku kvalifikoval z hlediska právní teorie ne zcela přesně jako tzv. směnku *pro solvendo*, správně dovodil, že šlo o práva samostatná, neboť z dohody ze dne 4. 2. 1994 vznikl žalovanému závazek nahradit žalobcům do 30. 9. 1994 škodu, zatímco směnka vystavená dne 4. 2. 1994, pokud by byla platná, by žalovanému založila abstraktní závazek nevyjadřující právní důvod jeho vzniku (kauzu) spočívající v povinnosti proplatit směnku.

Dovolatelům nelze přisvědčit v tom, že v uplatnění nároku z dohody ze dne 4. 2. 1994 současně či před uplatněním nároku ze směnky jim bránilo ustanovení § 334 obch. zák. (podle tohoto ustanovení otevření akreditivu, jakož i vystavení směnky nebo šeku, prostřednictvím kterých má být podle smlouvy splněn peněžitý závazek, nemají vliv na trvání tohoto závazku. Věřitel je však oprávněn požadovat splnění peněžitého závazku na dlužníku podle smlouvy, jen když nemůže dosáhnout jeho splnění z akreditivu, směnky nebo šeku.). Z této dikce je zřejmé, že se týká jen těch směnek, které jsou podle dohody účastníků platebním prostředkem (prostřednictvím směnky má být uhrazen dluh vyplývající z původního závazkového vztahu), a nikoliv též směnek, které slouží jako prostředek zajištění závazku a u kterých se naopak předpokládá, že směnečný nárok bude uplatněn při nesplnění zajištěného závazku, případně i souběžně. Způsob vymáhání plnění je na úvaze věřitele, který může zvolit jak uplatnění pohledávky zajištěné, tak nároku ze zajišťovací směnky (např. Kovařík, Z., Směnka jako zajištění. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2002, str. 37 a násl., Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 7. vydání. Praha : C. H. Beck, 2002, str. 921, Vážný č. 10189 a rovněž rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 6. 10. 1999, sp. zn. 9 Cmo 306/97, publikovaný v časopise Obchodní právo č. 5/2000, str. 19).

K námitkám dovolatelů je třeba uvést, že v současném vedení obou sporů jim nebránila ani překážka tzv. litispendence (ustanovení § 83 o. s. ř. zakazuje, aby o stejné věci probíhala současně dvě nebo více řízení; nelze tedy pokračovat v řízení, které bylo zahájeno později). Tentýž předmět řízení je dán tehdy, jestliže tentýž nárok nebo stav vymezený žalobním petitum vyplývá ze stejných skutkových tvrzení, jimiž byl uplatněn (srov. též rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 7. 2000, sp. zn. [20 Cdo 723/2000](#), publikovaný pod č. 46 ve Sbírce soudních rozhodnutí, ročník 2001). V řízení o vydání směnečného platebního rozkazu šlo skutkově o proplacení směnky vydané dlužníkem (žalovaným) věřitelům (žalobcům), přičemž důvodem bylo vydání směnky. V nyní posuzovaném případě pak jde o vztah mezi účastníky dohody o náhradě škody, založený na jiném skutkovém základě; žalovaný je podle vyličení skutkového stavu v žalobě povinen zaplatit žalobcům škodu, jak se zavázal v dohodě ze dne 4. 2. 1994. Pro úplnost lze dodat, že rozhodnutí o jednom z těchto nároků netvoří ani překážku věci pravomocně rozhodnuté (§ 159 odst. 3 o. s. ř. brání tomu, aby věc, o níž bylo pravomocně rozhodnuto, byla projednávána znovu) ve vztahu k nároku druhému; okolnost, že žalobcům náleží plnění jen jednou – jak namítají dovolatelé – by se projevila tím, že žalobě na plnění z dohody ze dne 4. 2. 1994 by nebylo možno vyhovět, zanikl-li by závazek proplacením směnky, a v řízení směnečném by se dlužník mohl bránit tzv. kauzálními námitkami podle čl. I. § 17 zákona (kdo je žalován ze směnky, nemůže činit majiteli námitky, které se zakládají na jeho vlastních vztazích k výstavci nebo k dřívějším majitelům, ledaže majitel při nabývání směnky jednal vědomě na škodu dlužníka.). Dokonce i v případě, že by věřitel v obou sporech uspěl a získal dvě vykonatelná rozhodnutí, mohl by se dlužník bránit dvojímu plnění v případném řízení o výkon rozhodnutí. Z uvedeného vyplývá, že uplatnili-li žalobci právo na zaplacení směnky ze dne 4. 2. 1994 podáním návrhu na vydání směnečného platebního rozkazu, nemělo řízení o tomto nároku u Krajského soudu v Brně pod sp. zn. 22 Sm 112/97 vliv na běh promlčecí doby jejich (jiného) práva na plnění z dohody ze dne 4. 2. 1994, které později uplatnili v jiném řízení. Po dobu směnečného řízení se tedy stavěl pouze běh promlčecí doby k uplatnění práva na zaplacení směnky podle § 70 odst. 1, věty první, zákona (směnečné nároky proti příjemci se promlčují ve třech letech ode dne splatnosti směnky); nestavěl se jím však též běh doby, v níž se promlčuje právo na plnění, které se žalovaný v uvedené dohodě zavázal žalobcům poskytnout. Je proto správný závěr odvolacího soudu, který při posuzování běhu promlčecí doby u

nároku na plnění z kauzálního závazku nepřihlédl k řízení směnečnému.

Podle § 3 odst. 1 obč. zák. výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných a nesmí být v rozporu s dobrými mravy.

Smyslem tohoto ustanovení je zamezit výkonu práva, který sice odpovídá zákonu, avšak odporuje dobrým mravům, jež lze definovat jako souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 6. 1997, sp. zn. 3 Cdon 69/96, publikovaný v časopise Soudní judikatura 8/1997 pod č. 62). Není tedy vyloučeno, že i takový výkon práva, který odpovídá zákonu, může být shledán v rozporu s dobrými mravy a že mu proto bude soudem odepřena právní ochrana. Na druhé straně však fungování systému psaného práva je založeno zejména na důsledném dodržování pravidel vyplývajících z právních předpisů a korektiv dobrých mravů nesmí být na újmu principu právní jistoty a nesmí nepřiměřeně oslabovat subjektivní práva účastníků vyplývající z právních norem. Postup soudu podle § 3 odst. 1 obč. zák. má proto místo jen ve výjimečných situacích, kdy k výkonu práva založeného zákonem dochází z jiných důvodů, než je dosažení hospodářských cílů či uspokojení jiných potřeb, kdy hlavní nebo alespoň převažující motivací je úmysl poškodit či znevýhodnit povinnou osobu (tzv. šikanozní výkon práva), případně kdy je zřejmé, že výkon práva vede k nepřijatelným důsledkům projevujícím se jak ve vztahu mezi účastníky, tak na postavení některého z nich navenek (rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 3. 2001, sp. zn. [25 Cdo 2895/99](#), publikovaný pod č. 5 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ročník 2002)

Dobrym mravum zásadně neodporuje, namítá-li někdo promlčení práva uplatňovaného vůči němu, neboť institut promlčení přispívající k jistotě v právních vztazích je institutem zákonným a tedy použitelným ve vztahu k jakémukoliv právu, které se podle zákona promlčuje. Uplatnění promlčecí námitky by se přičilo dobrým mravům jen v těch výjimečných případech, kdy by bylo výrazem zneužití tohoto práva na úkor účastníka, který marné uplynutí promlčecí doby nezavinil, a vůči němuž by za takové situace zánik nároku na plnění v důsledku uplynutí promlčecí doby byl nepřiměřeně tvrdým postihem ve srovnání s rozsahem a charakterem jím uplatňovaného práva a s důvody, pro které své právo včas neuplatnil. Tyto okolnosti by přitom musely být naplněny v natolik výjimečné intenzitě, aby byl odůvodněn tak významný zásah do principu právní jistoty, jakým je odepření práva uplatnit námitku promlčení.

Žalobci se z hlediska aplikace ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák. dovolávali v řízení (např. v odůvodnění jejich odvolání proti rozsudku soudu prvního stupně) toho, že žalovaný je ujišťoval o zaplacení směnky a žádal o posečkání s vymáháním dluhu právě s odkazem na směnečné zajištění dluhu; situaci podle žalobců následně zneužil vznesením námitky promlčení. Za tohoto stavu odvolací soud nepochybil, jestliže dospěl k závěru, že žalovanému nelze odepřít právo na vznesení námitky promlčení. Žalobcům nic nebránilo uplatnit nároky u soudu a to, že spoléhali na sliby dlužníka, nelze ve vztahu ke vznesené námitce promlčení kvalifikovat jako výkon práva v rozporu s dobrými mravy. Okolnost, že žalobci nejprve uplatnili své právo ve směnečném řízení, a teprve poté, co v něm neuspěli, žalovali nárok přímo z dohody o náhradě škody, neznamená, že by žalovaný jednal v rozporu s dobrými mravy tím, že se posléze bránil námitkou promlčení; na tom nic nemění ani případné přesvědčení žalobců, že po dobu směnečného řízení nemohli podat žalobu na plnění ohledně příčinného závazku. Prolomení principu právní jistoty, jakým by bylo odepření práva uplatnit námitku promlčení, proto v dané věci nemůže být odůvodněno ani požadavkem na výkon práv v souladu s dobrými mravy. Jestliže odvolací soud námitce promlčení vyhověl, aniž ji za tohoto stavu shledal v rozporu s ustanovením § 3 odst. 1 obč. zák., nelze mu vytýkat, že se námitkou žalobců nezabýval ani že rozhodl nesprávně.

Ze všech těchto důvodů je zřejmé, že rozsudek odvolacího soudu je z hlediska uplatněného dovolacího důvodu správný; Nejvyšší soud proto dovolání žalobců podle ustanovení § 243b odst. 1, části věty před středníkem, o. s. ř. zamítl.